

Romák az EU-ban

Kerekasztal beszélgetés a Roma Fórumban

Daróczi János: Köszöntöm a Roma Fórum nézőit! Május 1-jén hazánk is tagja lett az Európai Uniónak. A többi huszonnégy tagállamhoz viszonyítva az itthoni 5,8%-os munkanélküliségi ráta jónak mondható, de a roma munkavállalók esetében ennek a többszöröse. Vannak települések például, ahol a munkanélküliségük eléri a száz százalékot. Hogyan javíthatja a hazai romák munkához jutását az Európai Unió? Erről fogunk beszélgetni mai vendégeinkkel. Valójában mit várhatnak a magyarországi romák, lesz-e javulás, például ha csak a munkanélküliséget nézzük?

Ladányi János, szociológus: Nem hiszem, hogy rövidtávon jelentős javulás lenne. Ahhoz, tartós és jelentős gazdasági növekedésre van szükség, márpedig a világgazdaság jelenlegi állása mellett erre a közeljövőben nem lehet számítani. Arra sem, hogy ennek a nagyon képzetlen munkaerőnek jelentősen javulnának az esélyei rövidtávon. A munkaerőpiacról tartósan kiszorultak legalább egyharmada, közvetlenül a határ mentén, zárványtérsekben él. Gondolok elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén megye abaúji részére, az Ormányságra... Ezek soha nem voltak nagyon gazdag vidékek, de biztos, hogy az első világháború utáni békekötés következtében a megvont határok elvágták ezeket a térségeket a hagyományos vonzáskörzetüktől. Ez olyan dolog, amin az EU segíteni tud. Az Európai Unióban lehetőség van határokon átnyúló térségfejlesztési programokra. Azt gondolom, ha a szomszédos országok közösen tudnának pályázni ilyen programokra, akkor nagyon jelentős eredményt tudnának elérni.

Daróczi János: A pályázás viszonylag új lehetőség, mert mint ahogy tudjuk, 2004-2006 között a hazai társfinanszírozással együtt 1500 milliárd forint lesz a rendszerben. Hogyan fognak azonban hozzájutni majd ezekhez a pénzekhez a roma szervezetek, a roma közösségek, a roma munkanélküliek? Vajon eljut-e hozzájuk az információ, s tudnak-e majd kezdeni valamit ezekkel a dolgokkal?

Göncz Kinga államtitkár (Szociális- és Családügyi Minisztérium): Nagyon sokféle szálon érkezik ez a pénz. János említette a képzettséget, az iskolázottságot. Az egyik fontos támogatási területe az EU-nak éppen a humán erőforrás-fejlesztés, tehát mindaz, amitől azok, akik munkanélküliek, képzettségéhez, s így különböző foglalkoztatási formákhoz tudnak jutni. Érdeemes megemlíteni, hogy a Magyar Fejlesztési Tervben a romák helyzetének a javítása horizontális szempontként jelenik meg. Minden pályázatnál kiemelt szempont tehát az, hogy miként érintik a roma közösségek helyzetét. Nagyon sok helyen fog ez megjelenni: a regionális fejlesztésekben, az oktatási programokban, a foglalkoztatási programokban, a szociális programok-

ban és mindenféle egyébben. Nem csak a roma szervezetek pályázhatnak, hanem az ország minden más pályázójának is érdeke lesz arra odafigyelni, miként tudja bevonni a roma közösségeket.

Oláh József elnök (Roma Diplomások Országos Szervezete): Az elején kellene kezdeni: a romák milyen állapotban vannak a társadalomban? Súlyos terhek nehezednek ránk. Jelenleg egy társadalmi, egy politikai és egy gazdasági kegyvesztettség is tapasztalható. Hogy lehet változtatni ezeken? Megfogalmazódtak, hazánk elkészítette a nemzeti fejlesztési tervét, amelyben elsőrendű feladatokat határoztak, határoztunk meg. Öt fontos operatív terület alakult ki, és valóban köztük van az oktatás és foglalkoztatás is. Különböző területek vannak, ezeken kívül is, amelyekben lépni kell, és mindegyik területhez más eszközrendszer szükséges az állapot megváltoztatásához és kezeléséhez. Amennyiben a gazdasági állapotot akarunk javítani, akkor nyilván a gazdasági területen kell elmozdulnunk. Veszélyeket látok benne.

Daróczi János: Milyen veszélyeket?

Oláh József: Az utóbbi időben, többször találkoztam olyan települések vezetőivel, amelyeken ezer alatt van a lakosság száma. Kistelepülések, aprótelepülések polgármestereivel, jegyzőivel, kisebbségi önkormányzatainak vezetőivel. Az derült ki, hogy sajnos, nem is ismerik a lehetőségeiket.

Daróczi János: Érdeklük-e a kistelepüléseken élő vezető közösségeknek, hogy a romák helyzetbe jöjjenek?

Oláh József: Ahonnan elvonult a szellemi tőke, ott képtelenek arra, hogy megfogalmazzák azokat a pályázatokat, amivel a települést eredményesebb helyzetbe tudnák hozni. Az elcigányosodott településeken viszont – éppen János tanulmányából lehet tudni –, ahol nagyobb lélekszámban van jelen a cigányság, ott az a kérdés: a szűkebb gazdasági, politikai elit képes-e, akar-e változtatni azon az állapoton? Az látszik, hogy nem igazából. Azt az állapotot szeretnék tehát, fenntartani, amelyet történelmileg örökölt. Gyakorlatilag a kiszolgáló segédmunkási rendszert, ami megmaradt.

Daróczi Ágnes, kurátor (ERIO): Én is nagyon nagy veszélyeket látok. Az Európai Unió mostanáig is rengeteget költött cigány ügyekre – 100 millió eurónál többet investált –, ugyanakkor nem látszik ennek a hasznosítása.

Daróczi János: Mi az oka ennek?

Daróczi Ágnes: A nemzetközi szervezetek úgy szokták ezt fogalmazni, hogy „gipsy industry” alakult ki, vagyis mennek a nagy „lenyúlások”. Ez két ok miatt lehetséges. Egyrészt a romák érdekérvényesítő képessége még mindig rendkívül alacsony, másrészt kapacitáshiánnyal küzdenek. Ezért rettenetesen nagy szükség lenne forrásközpontok felállítására. Megállapíthatjuk, hogy iszonyatosan nagy adminisztrációval és pályáza-

A Roma Fórum adásának szerkesztett változata. Szerkesztő riporter: Daróczi János. Göncz Kinga 2004. június 16-án tette le esküjét a Parlamentben és lett esélyegyenlőségi miniszter.

tokkal lehet hívni európai pénzeket. Igen ám, de ezeket a pályázatokat meg kell írni, tehát kell értelmiség, ami jelenleg ezekben az aprófalvakban nincs, mint ahogy a roma szervezeteknél sincs. Következésképpen az EU-s pénzek egy részét kifejezetten arra kellene költeni, hogy legyen egy pályázni tudó közösség, amelyik megszólítható ilyen ügyekben. Olyanok, akik nem eleve azt nézik, hogy egyik pályázatból ennyi százalék, a másiktól annyi százalék az övék, és az ő zsebük legyen tele, hanem a település javát szolgálják. Vagyis: akár havi fix fizetésért pályázatokat töltsenek ki.

Göncz Kinga: Vannak ilyen tervek, amelyek, nem lehet tudni mennyire fogják elérni ezeket a pici falvakat, ahol a legnehezebb hozzájutni... *(közbevágnak)*

Daróczi Ágnes: A tervezésen már túl kellene lépni, mert borzasztó előrehaladott állapotban van a nyomorunk. Végre itt van a lehetőség. Ha egymásra vetítjük, hogy az utóbbi néhány évben, hova ment a tőke Magyarországon, és ugyanakkor térképre vetítjük, hogy hol élnek a romák Magyarországon, akkor a két térkép nagyon más színű lesz. Az a döbbenetes helyzet, hogy a romák által sűrűn lakott régiók nem igazán kaptak az EU-invesztálásból sem. A tőke oda nem jut el.

Ladányi János: Sokkal döbbenetesebb ennél a helyzet, mert nem egyszerűen arról van szó, hogy a tőke valóban hova települt és a romák hol laknak. A rendszerváltás után volt egy nagyon jelentős belső vándorlás. Az történt, hogy a magyarországi legszegényebbek – közülük nagyon magas arányban romák – egyszerűen a munkalehetőségekkel ellentétes irányban mozogtak.

Daróczi Ágnes: Mert, hogy a lehetőségek lecsökkennek.

Ladányi János: Mert hogy a lehetőségek lecsökkennek, és még az is megtörtént számtalanszor, hogy kiszorították őket, például Budapestről, a nagyvárosokból. Van egy jelentős mozgás a Dunántúlról az ország keleti része felé, amely egészen tragikus folyamat.

Daróczi Ágnes: Pedig pont az ellenkezőjének kellene történnie.

Ladányi János: Pont az ellenkezőjének kellene lenni, és ami pénzeszközök rendelkezésre állnak (és ezek gyakran elég jelentős pénzeszközök), azokat teljesen rosszul költjük el. Itt van például ez a „szocpolos” lakásépítési akció, aminek éppen most emelték föl az adható összeghatárát. Ennek a keretében pontosan olyan helyeken épülnek lakások, ahol már akkor is elment mindenki, amikor még teljes foglalkoztatottság volt ebben az országban. Arra használni nagy állami pénzeszközöket, hogy ilyen helyeken építsünk most, ahol garantáltan még az unokák nemzedékének sem lesz munkája, érthetetlen dolog. Inkább azon kellene gondolkodni, hogyan lehetne kialakítani olyan rendszereket, amelyek megkönnyítik, hogy a munkahelyek után könnyebben tudjanak mozogni az emberek. A tartósan munkanélküliek költözéshez, lakásvásárláshoz, lakásépítéshez kellene mindenféle eszközöket biztosítani. Ez lenne az egyik javaslat. A másik: a pályázásnál nem egyszerűen arról van szó, hogy a legtöbb olyan közösségből, amiről beszélünk, már réges-rég elköltözött az utolsó ember, aki kézbe tudná venni az ilyen pályázási

lehetőséget, és meg tudna írni egy ilyen pályázatot. (Legyünk őszinték, nagyon gyakran nekünk is jelentős nehézséget okoz.) Egy ilyen nagyon hátrányos helyzetű közösségnek nemcsak erre vagy arra – nem egyszerűen iskolára vagy óvodabővítésre, vagy közösségi házra – hanem mivel komplex hátrányról van szó, valamiféle komplex megoldásra, tartósan és okosan biztosított pénzekre van szüksége.

Daróczi Ágnes: Én is azt hiszem, hogy rendszereszméletbeli változásra lenne alapvetően szükség. Arra tehát, hogy a statisztika azt tekintse munkanélkülinek, aki tényleg az, és nemcsak azokat, akik most lettek azzá. A tartósan munkanélkülieket. Akkor talán érdemes lenne abba a területbe is többet investálni. Aztán ott van a következő feszültség, hogy a tanítók érdekérvényesítése sokkal erősebb, mint a tanítottaké. Még mindig nagyon gyakran látjuk, hogy olyan szakmákat tanítanak, amikből aztán nem lehet megélni. Láttam egy kitűnő kezdeményezést, amit szerintem Magyarországra kellene hozni. Ezek pedig a képzőközpontok.

Daróczi János: *Vannak ilyen képzőközpontok Magyarországon.*

Daróczi Ágnes: Mást értünk itt képzőközpont alatt és mást ott, ahol én ezt láttam. Itt gyakorlatilag orvosasszisztentstől, számítógép-műszerészig mindent képeznek, de a képzőközpont munkahelyekkel, munkaadókkal van közvetlen kapcsolatban. Ezért nagyon rövid az átmenete, rövid ideig képzik őket – féléves, legfeljebb kétéves képzésben vesznek részt – és utána rögtön van munkája a népeknek. Ezek nagyon rugalmas képzőközpontok, mert képzett szakmát is tudnak váltani. Arra képeznek, amire felvevőpiac van.

Daróczi János: *Azt nem tartom elképzelhetőnek, hogy az Európai Unió csak kimondottan romákra találjon ki valamilyen más pályázati rendszert.*

Ladányi János: Nem is lenne jó, ha így lenne.

Oláh József: Azt gondolom, hogy először is a gondolkodásban és a cigányokkal való kapcsolattartásban lenne szükség komoly változásra. Szakítani kellene azzal a hagyománnyal, ami a rendszerváltás óta él társadalmunkban, hogy a képzők és képzettek célja nem esik egybe. Ezen is változtatni kellene. Veszélyes még a pályázatoknál az a szemlélet, ha például roma telep felszámolására létrejön tizenöt szervezet, amely létrehoz egy intézményt, egy konzorciumot, s ebbe felvesznek egy díszcigányt is. Az a cigány, tegyük fel, hogy a legjobbat akarja, ám akkor is leszavazhatják. Az „értünk, rólunk és nélkülünk” szemléleten is változtatni kell. Még egy gondolat a horizontális bevonáshoz: ez nem igazából sikerült, mert a romák a különböző döntéshozó testületekben – sem a politikai, sem a gazdasági döntéshozó területekben – nincsenek jelen. A területfejlesztési tanácsokban tanácskozási joggal szerepelnek, az országos területfejlesztési tanácsban nem is szerepelnek romák.

Göncz Kinga: Tényleg nagyon sok probléma van, de egyet látok, ami – miközben több szempontból tényleg sokkal rosszabb a helyzet, mint a rendszerváltás előtt, mert a foglalkoztatás, a biztos foglalkoztatás lehetősége odalett – mintha mégiscsak történt volna és történ-

ne. Nagyon sok a tehetséges roma fiatal vált értelmiségivé. Az államigazgatásban is látom őket. Amikor arról beszélünk, hogy a döntéshozásban nincsenek jelen, nyilván nincsenek még elegendően, hogy mindenhol ott tudjanak lenni, és befolyásolni tudják az eseményeket. Egyre inkább látom azonban, hogy ott vannak, és valóban úgy kezdik el képviselni ezeket a kérdéseket, ami talán kedvező változást fog hozni.

Daróczy Ágnes: Bocsnát, hogy ennyire pesszimista vagyok, de kikívánkozik belőlem. A Romaversitas Alapítványnak, amely éppen azzal foglalkozik, hogy egyetemistákat, főiskolásokat segítsen a sikeres diploma-szerzésben, működése nyolc éve alatt nem sikerült állami támogatáshoz jutnia. Borzasztóan örülök, hogy örülnek a mi diplomás fiataljainknak, de nem kellene egy kicsivel többet fektetni az ügybe?

Oláh József: Egyet értek, hogy megindult egy ilyen folyamat. Nagyon nehéz azonban egy olyan rendszerbe bekapcsolódni, amibe felsőbb szinten, egy minisztériumi szinten vagy államtitkári szinten bevontak romákat, de utána egy nagy úr következik. Nem vagyunk ott igazából, sem a megyei közgyűléseken, sem a megyei jogú városi közgyűléseken. Ilyen kutatásokat végeztem és megdöbbenetek az eredményeim. Ugyanúgy igaz ez a gazdaságban is. Különösen a területfejlesztést, ugyanis a területfejlesztésben dől el a fejlesztési irányok meghatározása. Én a Roma Diplomások Szervezetének vagyok elnöke. Sajnos, azt látom, hogy a roma értelmiség is egzisztenciális problémákkal küszködik.

Ladányi János: Az igazi problémát abban látom, hogy a rendszerváltás után különböző okok miatt úgy alakult, hogy a kisebbségi önkormányzatokkal létrejött egy párhuzamos rendszer, ami az úgynevezett roma ügyekkel foglalkozik. Ezt az intézményes diszkrimináció alapján tartom, és nem gondolom azt, hogy külön állami intézményeknek, külön államtitkároknak és hivataloknak kell foglalkozni a romákkal. Úgy gondolom, hogy pontosan a területfejlesztési tanácsokba, meg a települési önkormányzatokba, a különböző pártokba és a megyei közgyűlésekbe is kell, hogy a romák – ne egyszerűen a származásuk, hanem a helyzetük súlyossága miatt – szerepeljenek.

Daróczy János: *Hogyan? Ki tegye meg az első lépést, akár politika és a közigazgatás különböző szintjein? Valamilyen kvótás rendszerre gondolsz, amikor ezt mondod?*

Ladányi János: Ez nagyon messzire vezetne. Én a kislistás választási rendszert tartom az egyik felelősnek azért, hogy ez a rendszer kialakult. Ha ez nem így lenne, akkor a romák által lakott településeken magas arányban, megfelelő számban kerülnének be a települési önkormányzatokba a romák.

Daróczy János: *Nekem az a tapasztalatom, hogy vannak olyan települések, ahol nagyobb számban vannak romák, és mégis kisebb számban vannak jelen az önkormányzatban.*

Oláh József: Van egy olyan település, ahol kilencszáz-an élnek és közülük hétszáz a roma állampolgár, két-

száz pedig nem cigány. A kilencfős testületben két roma van, és ez nem egyedi eset.

Ladányi János: Mert a kistélepüléseken kislistás választási rendszer van, amin az történik, hogy a győztes mindent visz.

Daróczy János: *Szerintetek, ha a civil szervezetek megerősödnek Magyarországon, többek közt a roma civil szervezetek is, mennyire gyorsulnának fel ezek a folyamatok?*

Ladányi János: A rendszerváltás után nagyon rövid ideig mindenféle roma civil szervezetek alapultak, aztán egy másik irányba ment el a dolog a kisebbségi önkormányzatokkal, és ma a roma civil szerveződések rosszabb állapotban vannak, mint a rendszerváltás előtt.

Göncz Kinga: Sok irányba kell elindulni, nem hiszem, hogy egyetlen megoldás van. Arról beszélünk, mi mindent lehet tenni azért, hogy roma emberek valahogy döntésközelbe kerüljenek. A magyarországi szegénységgel kellene valamit kezdeni, ami nemcsak a romákra jellemző szegénység, de ha általában lehetne valamilyen pozitív irányba elmozdulni, az talán ennek a kérdésnek a megoldását is segítené. Beszéltünk az oktatásról, ami fontos. Ági elmondta, hogy nem kapott a Romaversitas támogatást, de vannak ösztöndíjak, s hogyha valaki a felsőoktatásba kerül, kap ösztöndíjat, ami segítheti, hogy tovább tudjon lépni. A foglalkoztatás ugyanúgy nagyon fontos és a területfejlesztés is amiatt, hogy menjenek egyáltalán ezekre a kelet-magyarországi hátrányos településekre befektetők, alakuljon ki az infrastruktúra. Csak sok szálon lehet ezt megközelíteni. Ennek része, hogy lehetnek-e civil szervezetek vagy kisebbségi önkormányzatok? Azt gondolom, hogy is-is. Ezek egymást is tudják segíteni, nagyon sokszor van is egy átjárás a kettő között. Nem hiszem, hogy egy szálon el lehet érni igazi eredményt.

Daróczy Ágnes: Tény, hogy az Európai Unió nálunk gazdagabb országai félnak attól, hogy a romák, a munkanélküliek, a szegények tömegével áramlanak majd hozzájuk és tönkreteszik a szociális ellátórendszerüket s a gazdaságot. Ezért igyekeznek mindent elkövetni, hogy a romák, szegények, munkanélküliek gondjait azokban az országokban oldják meg, ahol laknak, élnek, dolgoznak. Ezekben az ügyekben a romák érdekei azonosak az EU-éval, tehát a romák emberi jogait a lehető legteljesebben, nekünk itt, Magyarországon kell érvényre juttatni.

Oláh József: Az uniós csatlakozással az EU akarva-akaratlanul politikai és gazdasági koncentrációt hoz létre. Nagy kérdés lesz a romák és az EU számára is, hogy a gazdasági és politikai tőke, a nyereségorientált gazdaság, mennyire forgatja vissza a kultúrába a megtermelt profitot, és mennyire számíthat azon a kultúrán belül a 12 milliós európai roma népesség.

Daróczy János: *Nyerni fogunk-e mi, romák hosszú távon az EU-val?*

Göncz Kinga: Én biztos vagyok benne.

Ladányi János: Én is.